

IQTISODIY SOHADAGI HUQUQBUZARLIKLAR UCHUN MA'MURIY JAVOBGARLIK TO'G'RISIDAGI QONUNLAR IJROSI USTIDAN PROKUROR NAZORATINING PREDMETI VA OBYEKTI

Jaxongir Axmedov

“Prokurorlik faoliyati va prokuror nazorati” kafedrası

“Prokurorlik faoliyati” yo‘nalishi tinglovchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqtisodiy sohadagi huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi qonunlar ijrosi ustidan prokuror nazoratining predmeti va obyekti masalalari tadqiq etilgan. Prokuror nazoratining predmeti sifatida ma'muriy yurisdiksiya organlari, mansabdor shaxslar tomonidan iqtisodiy sohadagi ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni yuritish, qo'zg'atish, ko'rib chiqish, ma'muriy jazolarni tayinlash va ijro etish jarayonida qonun hujjatlari talablariga rioya etilishi ko'rsatilgan. Nazorat obyektlari sifatida ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi normativ-huquqiy hujjatlarni chiqaradigan, ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni qo'zg'atish va ko'rib chiqish, tayinlangan ma'muriy jazolarni ijro etish, ularning ijrosini nazorat qilish vakolatiga ega bo'lgan organlar aniqlangan. Iqtisodiy sohadagi ma'muriy huquqbuzarliklarga qarshi kurashning o'ziga xos xususiyatlari aniqlangan, ishni yuritishning barcha bosqichlarida qonuniylilikni ta'minlash, tadbirkorlik subyektlarining huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, iqtisodiy sohadagi huquqiy tartibotni mustahkamlash maqsadida prokuror nazoratini takomillashtirish taklif etilgan.

Kalit soʻzlar: prokuror nazorati, ma'muriy javobgarlik, iqtisodiy huquqbuzarliklar, ma'muriy yurisdiksiya, nazorat predmeti, nazorat obyekti, tadbirkorlik subyektlari, qonuniylilik

Kirish

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 65-moddasiga muvofiq, "Fuqarolar farovonligini oshirish maqsadida mamlakat iqtisodiyotining asosi har xil mulkchilik shakllaridan tashkil topadi". Shuningdek, Davlat bozor munosabatlarini rivojlantirish va halol raqobat uchun shart-sharoitlarni yaratish, iste'molchilarning huquqlari ustunligini inobatga olgan holda iqtisodiy faoliyat erkinligini kafolatlaydi. Hozirgi kunda mamlakatimizda tadbirkorlik subyektlarining huquq va manfaatlarini himoya qilish, ularning erkin faoliyat yuritishi uchun huquqiy kafolatlarni ta'minlash dolzarb masalalardan biriga aylangan.

Barcha ma'muriy-huquqiy munosabatlar singari, iqtisodiy sohadagi ma'muriy huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi qonunlar ijrosi ustidan prokuror nazorati ham o'ziga xos predmet va obyektlarga ega. Mazkur predmet va obyektlar nazorat faoliyatining chegaralarini belgilab, uning samaradorligini ta'minlaydi.

Metodologiya

Tadqiqotda qiyosiy-huquqiy tahlil, tizimli yondashuv va mantiqiy umumlashtirish metodlaridan foydalanilgan. Shuningdek, ma'muriy yurisdiksiya organlari faoliyati ustidan prokuror nazoratining amaliy jihatlari o'rganilgan.

Natijalar

Prokuror nazoratining predmeti tushunchasi

Prokuror nazoratining predmeti tushunchasi bo'yicha huquqiy adabiyotlarda turli qarashlar mavjud. Toshevning fikriga ko'ra, "Prokuror nazoratining predmeti - bu prokuror o'z vakolatlari doirasida tekshirishi mumkin bo'lgan qonunlarning ijro etilishi, qonuniylikning holati va darajasidir" (Toshev, 2012, p. 48). Tursonov esa, "prokuror nazoratining predmeti deganda, prokuror vakolatiga kiradigan qonunlar, normativ-huquqiy hujjatlar, huquqiy tartibga solish vositalarining ijro etilishi tushuniladi" (Tursonov, 2019, p. 34) deb ta'kidlaydi.

Rossiyalik olim Stukanov ma'muriy yurisdiksiya organlari faoliyati ustidan prokuror nazorati predmetini quyidagicha ta'riflaydi: "Prokuror nazoratining predmeti ma'muriy yurisdiksiya organlari, mansabdor shaxslar tomonidan ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni yuritish jarayonida qonunlarning aniq va bir xilda ijro etilishidir" (Stukanov, 2000, p. 45).

Fikrimizcha, iqtisodiy sohadagi huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi qonunlar ijrosi ustidan prokuror nazoratining predmeti - bu ma'muriy yurisdiksiya organlari, mansabdor shaxslar tomonidan ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqish, ma'muriy jazolarni tayinlash va ijro etish jarayonida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks, "Prokuratura to'g'risida"gi Qonun va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar talablariga rioya etilishidir.

O'zbekiston Respublikasi Prokuratura to'g'risidagi qonunining 4-moddasida prokuratura organlari faoliyatining asosiy yo'nalishlari qatorida "...sudlarda jinoyat ishlari ko'rib chiqilayotganda davlat ayblovini quvvatlash, sudlarda fuqarolik ishlarini, ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni hamda iqtisodiy nizolarni ko'rishda ishtirok etish, qonunlarga zid bo'lgan sud hujjatlariga protest keltirish" belgilangan (O'zbekiston Respublikasining "Prokuratura to'g'risida"gi Qonuni, 2001).

Prokuror nazoratining predmeti doirasini aniqlashda O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining 275-moddasi muhim ahamiyatga ega. Unga ko'ra, "Prokuror ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishlarni yuritish chog'ida qonunlarning ijrosi ustidan nazoratni amalga oshirar ekan: ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risida ish qo'zg'atishga; ish materiallari bilan tanishib chiqishga; ish yuritish vaqtida organlar (mansabdor shaxslar)ning harakatlari qonuniyligini tekshirishga; ishni ko'rib chiqishda qatnashishga; ishni ko'rib chiqish vaqtida vujudga kelgan masalalar xususida iltimosini bayon etishga, xulosalar berishga; ma'muriy huquqbuzarliklar uchun tegishli organlar (mansabdor shaxslar) ta'sir ko'rsatish choralarini to'g'ri qo'llanganligini tekshirishga; ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ish yuzasidan qabul qilingan qarorga yoki shikoyat yuzasidan chiqarilgan qarorga protest keltirishga; qonunda nazarda tutilgan boshqa harakatlar qilishga haqlidir" (O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks, 1995).

Maxsus tadqiqotchi Vinokurov tomonidan ma'muriy yurisdiksiya organlarining qarorlari qonuniyligi ustidan prokuror nazorati tushunchasi shunday ta'riflanadi: "Ma'muriy yurisdiksiya organlarining qarorlari qonuniyligi ustidan prokuror nazorati - bu ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni yuritishda ushbu organlar tomonidan Konstitutsiya, qonunlar va boshqa normativ-huquqiy

hujjatlarning qo'llanilishi yuzasidan prokuratura organlari tomonidan amalga oshiriladigan faoliyatdir" (Vinokurov, 2002, pp. 5-7).

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, iqtisodiy sohadagi huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi qonunlar ijrosi ustidan prokuror nazoratining predmeti faqat ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqish bosqichini emas, balki ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishni qo'zg'atish, tekshiruv o'tkazish, dalillarni to'plash va ma'muriy jazolarni ijro etish bosqichlarini ham qamrab oladi.

Prokuror nazoratining obykti masalasi

Prokuror nazoratining obykti masalasi huquqshunoslik fanida turlicha talqin qilinadi. Ayrim olimlar nazorat obykti sifatida qonuniylikning holatini tushunisalar, boshqalari nazorat obykti sifatida prokuratura nazorati ostidagi organlar, tashkilotlar, mansabdor shaxslarni e'tirof etadilar.

Professor Bessarabov haqli ravishda, "prokuror nazorati ostidagi nazorat organlari tushunchasi hali aniq huquqiy atama shaklini olmagan, u aniq huquqiy talqinga muhtoj, bu esa, shubhasiz, prokuratura organlari ishini murakkablashtiradi", deb ta'kidlaydi (Bessarabov, 2010, p. 249). Huquqshunoslik fanida prokuror nazorati obykti tushunchasi bo'yicha turli nuqtai nazarlar shakllangan.

Bir qator olimlar, jumladan Daev, Marshunov, Stukanovlar prokuror nazorati obykti sifatida nazorat ostidagi organlar, tashkilotlar, shaxslar faoliyatidagi qonuniylikni tushundilar (Prokuror nazorati nazariyasi asoslari, 2013, p. 63). Bugungi kunda prokuror nazorati predmeti tushunchasi doirasida ham shu ma'no nazarda tutilmoqda. Prokuror nazorati bo'yicha adabiyotlarda ko'pchilik olimlar nazorat obykti sifatida prokuratura vakolati ostidagi hokimiyat organlari, muassasalar, tashkilotlar, mansabdor shaxslarni tan oladilar (Ryabtsev, 2012, p. 23).

Mirazov prokuror nazorati obyektleri - ma'lum bir munosabatlar subyektlari hisoblangan, prokuror vakolati faoliyat ko'rsatadigan va prokuror nazorati predmeti sifatida aniqlangan qonunlarni amalga oshiruvchi organlar, mansabdor shaxslar va boshqa shaxslar, deb qayd etadi (Mirazov, 2016, p. 56).

Prokurorlik nazorati bo'yicha qo'llanmada, prokuror nazoratining obyektleri "prokurorga taalluqli bo'lgan nazorat ostidagi organlar, muassasalar va boshqa

tuzilmalar yig'indisi" sifatida tushuniladi (Prokuror qo'llanmasi, 2018, pp. 176-177).

Prokuror nazorati fanida ko'pincha ma'muriy yurisdiksiya organlari ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqish vakolatiga ega organlar sifatida belgilanadi. Stukanov o'z tadqiqotlarida ma'muriy yurisdiksiya organlari faoliyati ustidan prokuror nazorati masalalarini kompleks o'rganib, ma'muriy yurisdiksiya subyektlari sifatida ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqishga vakolatli organlarni keltiradi (Stukanov, 2000, pp. 50-53). Uning fikricha, ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi protokolni tuzgan organ (mansabdor shaxs) faoliyati qonuniyligini prokuror faqat sud tomonidan ma'muriy ishni ko'rib chiqishda ishtirok etganda va O'zbekiston Respublikasi hududida amaldagi qonunlarning ijrosi ustidan nazoratni amalga oshirganda tekshiradi (Stukanov, 2000, pp. 50-53).

K. Vinokurov ma'muriy yurisdiksiya organlari tushunchasini "prokuror nazorati ostidagi, ma'muriy-jazolanaydigan huquqbuzarliklarni sodir etgan shaxslarni javobgarlikka tortuvchi sudlardan tashqari organlar" sifatida belgilaydi (Vinokurov, 2002, pp. 5-7).

Amaliyotdan ko'rinib turibdiki, iqtisodiy sohadagi ma'muriy yurisdiksiya organlarining ba'zilari prokurorlarning e'tiboridan chetda qolib ketmoqda. Eng ko'p tekshirilayotgan organlar IIV, FVV, Sanitariya-epidemiologik nazorat organlari, mahalliy ijro organlarining ma'muriy komissiyalari, Migratsiya xizmati, Soliq xizmati organlaridir. Raqobat qo'mitasi, Moliya nazorati, Veterinariya xizmati, Ekologiya nazorati organlari esa ushbu organlar tomonidan aniqlanayotgan huquqbuzarliklarning murakkabligi tufayli deyarli prokurorlik nazorati bilan qamrab olinmayapti.

Ma'muriy-huquq olimlari ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishni qo'zg'atish va ishni ko'rib chiqish bosqichlarini ajratadilar va shu bilan birga ma'muriy yurisdiksiya organlari sifatida faqat ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlar bo'yicha qarorlar qabul qilishga vakolatli organlarni tan oladilar. Shu sababli, ilmiy adabiyotlarda ma'muriy yurisdiksiya subyekti ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqishga vakolatli organ sifatida talqin qilinadi. Biroq shakllangan ma'muriy yurisdiksiya organlari tushunchasi doirasidan ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni qo'zg'atishga vakolatli

organlar va mansabdor shaxslar, tayinlangan jazolarni ijro etuvchi organlar tashqarida qolmoqda.

Ma'muriy yurisdiksiya organlarining tizimi ijro hokimiyati organlarining faoliyat sohaslarini hisobga olgan holda hududiy-tarmoq printsipli asosida quriladi (Ahmadov, 2018, p. 291). Hozirgi kunda Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 18-bobida sanab o'tilgan (suddan tashqari) qirqdan ortiq (46 ta) nazorat funksiyalarini amalga oshiruvchi organlar, shuningdek ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqish va tadbirkorlik subyektlarini ma'muriy javobgarlikka tortish vakolatiga ega bo'lgan O'zbekiston Respublikasi subyektlari mavjud.

"Ma'muriy yurisdiksiya organi" atamasi huquqiy adabiyotlarda, shu jumladan prokurorlik nazorati bo'yicha adabiyotlarda keng tarqalgan, biroq u qonunchilik darajasida aniq belgilanmaganligi sababli doimo turlicha talqin qilinadi.

Ojegovning lug'atiga ko'ra yurisdiksiya - "sud jarayonini o'tkazish, huquqiy masalalarni hal qilish huquqi" (Ojegov, 2010, p. 44). Huquqiy terminlar lug'atida yurisdiksiya tushunchasi "davlat organlarining (organining) faktlarga huquqiy baho berish, sanksiyalarni tayinlash, huquqiy nizolarni hal qilish, qandaydir huquqiy masalalarni hal qilish vakolatlari" sifatida belgilangan (Huquqiy atamalar lug'ati, 2019, p. 427).

Ma'muriy huquq olimlarining fikricha, ma'muriy yurisdiksiya vakolatli organlar (mansabdor shaxslar) tomonidan suddan tashqari tartibda amalga oshiriladigan va ijro hokimiyatini amalga oshirish sohasida yuzaga keladigan individual ma'muriy-huquqiy nizolarni ko'rib chiqish va hal qilishdan iborat protsessual faoliyatda o'z ifodasini topadi, bunda ishtirokchilarning xulq-atvoriga huquqiy baho berish asosida qaror chiqariladi va huquqiy sanksiyani qo'llash haqida xulosaga kelinadi (Kozlov, 2010, p. 478).

Fikrimizcha, ma'muriy yurisdiksiya - bu vakolat, ma'muriy yurisdiksiya organlari esa ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishlarni yuritishga vakolatli organlardir.

Biz A. Vinokurovning, "prokuror nazorati predmeti va obykti tushunchalari bir-biridan farq qiladi, prokuror nazorati predmeti -- bu prokuror tekshirishidan o'tadigan qonunlarga rioya qilinishi; prokuror nazorati obykti -- bu

prokuror nazoratiga muvofiq bo'lgan shaxslar, tashkilotlar, organlar va ularning faoliyatidir" degan fikrini qo'llab-quvvatlaymiz (Vinokurov, 2018, p. 16).

Iqtisodiy sohadagi ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni yuritish jarayoni yaxlit va bir butun jarayon bo'lib, unda qonunda belgilangan ma'muriy javobgarlikning vazifalari hal qilinishi kerak. Yagona vazifalar bilan bog'langan bo'lgan bu jarayon bosqichlari bir butunning qismlari sifatida munosabatda bo'ladi.

Har bir ishning barcha holatlarini har tomonlama, to'liq, xolis va o'z vaqtida o'rganish masalalari ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishni qo'zg'atish bosqichida, shuningdek dastlabki tekshiruv jarayonida hal qilinadi. Ma'muriy yurisdiksiya organining mansabdor shaxsi qonunda mustahkamlangan majburiyatning bajarilmaganligi holatini aniqlaydi va bu majburiyatning bajarilmasligi ma'muriy huquqbuzarlik tarkibini tashkil etadi.

Ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishlar bo'yicha bayonnomani tuzish ma'muriy huquqbuzarlik ishi qo'zg'atilgan payt hisoblanadi. Ma'muriy huquqbuzarlik ishi qo'zg'atish masalasini hal qilishda ma'muriy yurisdiksiya organining vakolatli mansabdor shaxsi bunday huquqbuzarlik to'g'risidagi ishni qo'zg'atish qaysi organining vakolatiga kirishini, qilmishning belgilarini, huquqbuzarlikni sodir etgan shaxsni aniqlaydi.

Gabrichidzeninning fikricha, "ma'muriy-yurisdiktsion harakatlarni amalga oshirish natijasida huquqbuzarlik (huquqiy nizo)ning faktik holatlari aniqlanadi, huquqiy baho beriladi, ishni to'g'ri hal etishga qaratilgan qaror qabul qilinadi (huquqbuzarni javobgarlikka tortish yoki javobgarlikdan ozod qilish to'g'risida, fuqarolar va tashkilotlarning huquqlarini tiklash va hokazo). Ushbu harakatlarning barchasi tegishli yuridik (protsessual) shaklda amalga oshiriladi" (Gabrichidze, 2016, p. 281).

Ma'muriy protsess o'zining ma'muriy tartib-protseduralaridan tashqari, ma'muriy yurisdiksiya (ma'muriy-protsessual) xarakteridagi faoliyatni o'z ichiga oladi. Bu yerda biz ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni yuritish tushunamiz. Ma'muriy-yurisdiktsion jarayonining birinchi bosqichi - ma'muriy huquqbuzarlik faktini aniqlash va uni qonuniy hujjatlashtirish. Bu bosqichda ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risida ish qo'zg'atiladi va bayonnoma (protokol) tuziladi. Bundan tashqari, zarur bo'lganda qo'shimcha ma'lumotlar to'planadi, ma'muriy huquqbuzarlarni ma'muriy ushlab turish amalga oshiriladi, buyumlarni

ko'zdan kechirish, dalillarni aniqlash va mustahkamlash uchun boshqa choralar ko'riladi (Salishcheva, 2015, p. 30).

Ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishni qo'zg'atish va ko'rib chiqish bosqichlari orasidagi nisbat masalasida Polyakovaning quyidagi fikriga qo'shilamiz: "Ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishlarni yuritish bir yoki bir nechta bosqichlarda amalga oshirilishi mumkin. Ishni yuritish vakolatli organining ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishni qo'zg'atish va ko'rib chiqishga vakolatlari mavjud bo'lganda, bitta bosqichda amalga oshirilishi mumkin. Ishni yuritish ikki bosqichda ham amalga oshirilishi mumkin. Bitta organ ishni qo'zg'atishi va boshqa organ uni ko'rib chiqishi hollari uchrab turadi. Masalan, politsiya ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishni qo'zg'atadi va ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishni ko'rib chiqish vakolatiga ega bo'lgan organga yuboradi (MJtK 23.3-moddasi)" (Polyakova, 2017, p. 67).

Ma'muriy chek qo'yish choralari ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishni yuritish jarayoniga hamroh bo'ladi, istalgan ma'muriy huquqbuzarlik bo'yicha ish doirasida tayinlanishi mumkin. Bu choralar "g'ayriqonuniy harakatni to'xtatishga, u bilan bog'liq salbiy oqibatlarni bartaraf etishga, shuningdek aybdor shaxslarni yuridik javobgarlikka tortish uchun optimal sharoitlar yaratishga qaratilgan" (Tyurin, 2014, pp. 24-25). Ularning tayinlanishi va qo'llanilishi ham prokuror nazorati doirasida bo'lishi kerak, garchi bevosita ma'muriy javobgarlik ularda tatbiq etilmasa ham.

Ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishni ko'rib chiqish bosqichida aybdor shaxsning harakati yoki harakatsizligiga baho beriladi, jazo tayinlash to'g'risida qaror qabul qilinadi.

Agar ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishni yuritish vazifalari qatoriga qabul qilingan qarorning ijrosini ta'minlash kiritilgan bo'lsa, ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ish bo'yicha qarorni ijro etish bosqichi albatta prokuror nazorati doirasida bo'lishi kerak. Axir, tayinlangan jazoni belgilangan muddatda ijro etmaslik ma'muriy javobgarlik mohiyatini yo'qqa chiqaradi va ma'muriy yurisdiksiya organining barcha oldingi harakatlarini befoyda qiladi. Natijada, tayinlangan ma'muriy jarimalarning to'lanmasligidan konkret zarar yetkaziladi, davlat hokimiyati organlarining obro'si pasayadi, sodir etilgan ma'muriy huquqbuzarliklar uchun jazosiz qolish hissi kuchayadi.

A. Vinokurov MJtK 24.6-moddasi qoidalariga asoslanib, "ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni yuritishda qonunlarning ijrosi ustidan nazoratni amalga oshirishda prokurorning e'tibori protokollarni tuzishga vakolatli mansabdor shaxslar, ta'minlash choralari qo'llash, ma'muriy jazolarni ijro etishga vakolatli mansabdor shaxslarning faoliyatida bo'lishi kerak", degan o'rinli xulosaga keladi (Vinokurov, 2014, pp. 15-19).

Yuqoridagilarni hisobga olib, ma'muriy yurisdiksiya organlari, tor ma'noda, faqat ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqishga vakolatli organlar sifatida emas, balki ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni qo'zg'atishga vakolatli organlar va mansabdor shaxslar, hamda qabul qilingan qarorlarning ijrosini amalga oshirishga ko'maklashuvchi organlarni ham o'z ichiga oluvchi tushuncha sifatida ta'riflanishi maqsadga muvofiq bo'ladi deb hisoblaymiz.

Iqtisodiy sohadagi ma'muriy huquqbuzarliklarga qarshi kurashning o'ziga xos xususiyatlari

Iqtisodiy sohadagi ma'muriy huquqbuzarliklarga qarshi kurashning o'ziga xos xususiyatlari mavjud bo'lib, ular prokuror nazoratining predmeti va obyektlariga ham ta'sir ko'rsatadi.

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 27 iyuldagi "Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5490-son Farmoniga muvofiq, "nazorat qiluvchi organlar tomonidan tadbirkorlik subyektlari faoliyatini tekshirish tartibi buzilgan holatlar, shuningdek, qonunda belgilangan holatlardan tashqari tekshirishlarni tayinlash va o'tkazish holatlari aniqlanganda, tekshirishlar natijalari prokuratura organlari tomonidan haqiqiy emas deb topiladi, mansabdor shaxslar esa qonunga muvofiq javobgarlikka tortiladi" (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 2018).

Ikkinchidan, tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini tekshirish bilan bog'liq chora-tadbirlar faqat qonun hujjatlarida nazarda tutilgan asoslar mavjud bo'lganda, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakil bilan kelishilgan holda yoki sudning qaroriga asosan amalga oshiriladi.

Uchinchidan, iqtisodiy sohadagi ma'muriy huquqbuzarliklarning o'ziga xosligi prokuror nazorati predmetining xususiyatlarini ham belgilab beradi. Bunda

prokuror faqat ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ish bo'yicha tegishli qaror qabul qilish jarayonini tekshirib qolmay, balki ma'muriy javobgarlikka tortishdan avvalgi tekshiruv jarayonidagi qonuniylkni ham tekshirishi lozim. Shuningdek, prokuror nazorati obyektlariga aniq bir ishni ko'rib chiqishga vakolatli ma'muriy yurisdiksiya organi bilan birga, huquqbuzarlik to'g'risidagi protokolni tuzuvchi organ, shuningdek ma'muriy chek qo'yish choralari qo'llash va ma'muriy jazolarni ijro etish vakolatiga ega bo'lgan organlar ham kiradi.

To'rtinchidan, iqtisodiy sohadagi ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risida jiddiy statistik ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish kerak, chunki iqtisodiy sohadagi huquqbuzarliklar davlat va jamiyat manfaatlariga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Shu sababdan, O'zbekiston Respublikasi prokuratura organlari tomonidan sohaviy statistik hisobotlarni yuritish va ma'lumotlarni muntazam ravishda umumlashtirish tizimi yo'lga qo'yilgan.

Yakovlev ta'kidlaganidek, "iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash - bu nafaqat iqtisodiyotning holati va rivojlanish darajasi, balki huquqni qo'llash amaliyoti haqida ma'lumotlarni tahlil qilish, ushbu tahlil asosida prognoz qilish, prognozlash asosida iqtisodiy xavfsizlikka tahdidlarni bartaraf etish bo'yicha choralarni rejalashtirish va amalga oshirish, ta'sirchan boshqaruv qarorlarini qabul qilish hamdir" (Yakovlev, 2017, p. 65).

Tadbirkorlik subyektlarini ma'muriy javobgarlikka tortish jarayonida amaliyotda jiddiy muammolar yuzaga keladi. Jumladan, nazorat qiluvchi organlar tomonidan tadbirkorlik subyektlarini tekshirish tartibini buzish, Tadbirkorlik faoliyatini nazorat qilish to'g'risidagi Qonunning (2021 yil 20 oktabrdagi O'RQ-726-son) talablarini buzgan holda tekshiruvlar o'tkazish holatlari uchraib turadi.

But va Larkov haqli ravishda ta'kidlaganlaridek, "iqtisodiy faoliyat erkinligiga ko'plab tahdidlar mavjud bo'lib, ular ma'muriy ishlarni qo'zg'atish, ma'muriy tekshiruv o'tkazish chog'ida davlat organlari tomonidan protsessual normalarga rioya etilmasligi bilan bog'liq" (But & Larkov, 2016, p. 303).

Shuningdek, ma'muriy huquqbuzarlik yuzasidan to'plangan dalillarni protsessual rasmiylashtirish tartibini buzish, jazo choralari noto'g'ri qo'llash, ma'muriy jazo muddatlariga rioya qilmaslik kabi holatlar ham uchraydi. Bunday

sharoitda prokuror nazorati tadbirkorlik subyektlarining huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilishning samarali vositasi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-son Farmoni bilan tasdiqlangan "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi"da "ma'muriy, jinoyat, fuqarolik va xo'jalik qonunchiligini takomillashtirish" ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilangan (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 2017). Ushbu vazifalarni amalga oshirishda prokuratura organlari muhim rol o'ynaydi.

Rasulev ta'kidlaganidek, "prokuratura organlari bugungi kunda davlat nazorat organlari faoliyati ustidan samarali nazoratni amalga oshiruvchi, tadbirkorlarni noqonuniy ma'muriy javobgarlikka tortishdan himoya qiluvchi organ sifatida shakllanmoqda" (Rasulev, 2018, p. 23).

Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 317-moddasida prokurorning ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ish yuzasidan chiqarilgan qaror xususida protest bildirish huquqi mustahkamlangan. Bu esa prokurorga tadbirkorlik subyektlarining huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilishning samarali vositasi sifatida xizmat qiladi.

Tangirov o'z tadqiqotlarida "prokuror nazorati instituti tadbirkorlik subyektlarining huquqlarini himoya qilishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi", deb ta'kidlaydi (Tangirov, 2019, p. 41).

Qayd etish lozimki, iqtisodiy sohadagi ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi qonunlar ijrosi ustidan prokuror nazoratini takomillashtirish, muayyan huquqbuzarlik sodir etilganligini isbotlash yuki tegishli davlat organi zimmasida ekanligi printsiptini mustahkamlash, isbotlash jarayoni samaradorligini oshirish orqali tadbirkorlik subyektlarining huquqiy himoyasi kafolatlarini kuchaytirish mumkin.

Iqtisodiy sohadagi ma'muriy jazolarni ijro etish ustidan prokuror nazorati

Ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishni yuritish jarayonining mantiqiy yakuni - bu ma'muriy jazolarni ijro etish bosqichidir. Ma'muriy jazolarning ijro etilishi ma'muriy javobgarlikning samaradorligini ta'minlaydi.

Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 318-moddasida belgilanganidek, "Belgilangan muddatda shikoyat berish ma'muriy jazo qo'llash to'g'risidagi qarorning ijrosini shikoyat ko'rib chiqilgunga qadar to'xtatib turadi, ma'muriy qamoq jazosi qo'llash to'g'risidagi qaror va ma'muriy huquqbuzarlik sodir etilgan joyda undirib olinadigan jarima solish hollari bundan mustasnodir. Prokurorning protest bildirishi ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ish yuzasidan qabul qilingan qaror ijrosini protest ko'rib chiqilgunga qadar to'xtatib turadi" (O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks, 1995).

Prokuror ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishlarni yuritish jarayoni ustidan nazoratni amalga oshirar ekan, ma'muriy jazolarning to'g'ri ijro etilishi, jazolarni ijro etish muddatlariga rioya qilinishi, tayinlangan jazolarning maqsadga muvofiqligi kabi masalalarni ham nazorat qiladi.

Po'latov to'g'ri ta'kidlaganidek, "ma'muriy jazo choralarining ijro etilishini nazorat qilish prokuror nazoratining eng muhim yo'nalishlaridan biridir, chunki aynan shu jarayonda ma'muriy javobgarlikning maqsadiga erishiladi" (Po'latov, 2020, p. 18).

Xulosa

Yuqoridagi fikr-mulohazalarni umumlashtirib, quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Iqtisodiy sohadagi huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi qonunlar ijrosi ustidan prokuror nazoratining predmeti - bu ma'muriy yurisdiksiya organlari, mansabdor shaxslar tomonidan iqtisodiy sohadagi ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni yuritish, qo'zg'atish, ko'rib chiqish, ma'muriy jazolarni tayinlash va ijro etish jarayonida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar talablariga rioya etilishidir.

Iqtisodiy sohadagi huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi qonunlar ijrosi ustidan prokuror nazoratining obyektlari - bu federal organlar, O'zbekiston Respublikasi subyektlarining davlat hokimiyati organlari va mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari, nazorat organlari, ularning mansabdor shaxslari bo'lib, ular iqtisodiy sohadagi ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi normativ-huquqiy hujjatlarni chiqaradilar, ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni qo'zg'atish va/yoki ko'rib chiqish, tayinlangan ma'muriy jazolarni ijro etish,

ularning ijrosini nazorat qilish vakolatiga egadirlar, shuningdek tadbirkorlik subyektlari va ularning mansabdor shaxslari ham nazorat obyektlariga kiradi.

Prokuror nazoratining predmeti va obyektini aniq belgilash prokurorlarga iqtisodiy sohadagi ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi qonunlar ijrosini nazorat qilish jarayonida ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni qo'zg'atishdan tortib, ma'muriy jazolarni ijro etishgacha bo'lgan jarayonni to'liq qamrab olish imkonini beradi.

Iqtisodiy sohadagi ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni yuritish jarayonining barcha bosqichlarida qonuniylikni ta'minlash, tadbirkorlik subyektlarining huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, iqtisodiy sohada huquqiy tartibotni mustahkamlash maqsadida prokuror nazoratini takomillashtirish zarur.

Shunday qilib, iqtisodiy sohadagi huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi qonunlar ijrosi ustidan prokuror nazoratining predmeti va obyektlarini aniq belgilash prokurorlik nazorati samaradorligini oshirish, shuningdek tadbirkorlik subyektlarining huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish kafolatlarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

- Ahmadov, D. X. (2018). Ma'muriy huquq: Darslik. Toshkent: TDYUI.
- Bessarabov, V. G. (2010). O'zbekiston prokuraturasining tashkil etilishi va faoliyati. Toshkent: Adolat.
- But, N. D., & Larkov, A. N. (2016). Iqtisodiy faoliyat erkinligi va qonuniylik: monografiya. Toshkent: Adolat.
- Gabrichidze, B. N. (2016). Administrativnoe pravo Rossii: Uchebnik. Moskva.
- Huquqiy atamalar lug'ati. (2019). Tuzuvchilar: R. O. Ro'ziev, M. X. Rustamboev. Toshkent: Adolat.
- Kozlov, Y. M. (2010). Ma'muriy huquq: Darslik. Toshkent: Adolat.
- Mirazov, D. R. (2016). Prokuror nazoratining nazariy va tashkiliy-huquqiy asoslari. Toshkent: TDYUU.
- Ojegov, S. I. (2010). Tolkoviy slovar russkogo yazyka. Moskva.
- O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks. (1995). O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Axborotnomasi, 2-son.
- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. (2017). "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi". O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 8-son, 112-modda.
- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. (2018). "Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 30 iyul, №31, 642-modda.
- O'zbekiston Respublikasining "Prokuratura to'g'risida"gi Qonuni. (2001). O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 29 avgust, 257-II-son.
- Polyakova, I. N. (2017). Proizvodstvo po delam ob administrativnyx pravonarusheniyax. Moskva.
- Po'latov, U. Q. (2020). Ma'muriy javobgarlik va prokuror nazorati. Huquq va burch, 2, 18.
- Prokuror nazorati nazariyasi asoslari. (2013). Toshkent: Huquqshunoslik.
- Prokuror qo'llanmasi. (2018). Umumiy tahrir ostida M. B. Usmonov, R. T. Xakimov. Toshkent: Adolat.

Rasulev, A. M. (2018). Tadbirkorlik subyektlari huquqlarini prokuror tomonidan himoya qilish. Huquq va burch, 3, 23.

Ryabtsev, V. P. (2012). Prokuror nazorati: Ma'ruzalar kursi. Toshkent: Adolat.

Salishcheva, N. G. (2015). Ma'muriy yurisdiksiya va fuqaro. Toshkent: Adolat.

Stukanov, A. P. (2000). Prokurorskiy nadzor za ispolneniem zakonov organami administrativnoy yurisdiksii Rossiyskoy Feder